

MAREK JANICKI

TABLICZKI TRUMIENNE I EPITAFIA NA SARKOFAGACH KRÓLEWSKICH (1519–1596)

Do rozpowszechnionych w okresie wczesnonowoczesnym zwyczajów funeralnych należało umieszczanie przy zwłokach, a także na samej trumnie (sarkofagu) metalowych tabliczek z napisem o charakterze identyfikacyjno-laudacyjnym¹. Zwyczaj ten – o co najmniej średniowiecznej metryce² – na Wawelu ma swój precedens w postaci ołowianej tablicy z I. ćwierci XII wieku, znalezionej w grobie biskupa Maurusa (zm. 1118), pochowanego w krypcie św. Leonarda. Obok treści identyfikującej zmarłego znalazł się na niej skrócony tekst wyznania wiary³. W świetle dotychczasowych badań nad średniowiecznymi pochówkami w obrębie historycznej przestrzeni katedry wawelskiej, tablica Maurusa pozostaje zabytkiem odosobnionym. Nie można więc mówić o niej jako początku, bądź ogniwie tradycji sepulkralnej, kontynuowanej – zgodnie z praktyką europejską – do końca wieków średnich, następną bowiem in-

skrypcja grobowa, którą znamy, pochodzi dopiero z pochówku króla Zygmunta I (1548).

Wobec oczywistej niedostępności, zwłaszcza inskrypcji znajdujących się przy samych zwłokach, rodzi się pytanie o istotny cel ich sporządzania?⁴ Ideowe przeznaczenie tego rodzaju inskrypcji, zwłaszcza w średniowieczu, było poniekąd mistyczne. W sytuacji eschatologicznej miały one pełnić funkcję apologetyczną⁵. Jako atestacje cnót i zasług, oprócz innych składanych do grobu świadectw wiary i wierności⁶, były swego rodzaju poleceniem zmarłego Bogu, czyli według określenia francuskich archeologów z połowy XIX stulecia swoim: „paszportem do nieba”⁷. Taki między innymi charakter zdaje się mieć tekst tabliczki Zygmunta I, zawierający oprócz laudacji modlitewną prośbę o udzielenie królowi tego, w czym pokładał tak silną wiarę (*fiducia; firma spes*). W kontekście humanistycznych ideałów Re-

¹ Prócz podanych poniżej przykładów wawelskich, przypomnieć tu warto informację o przedmiotach wydobytych w latach 1827–1830 z grobu hetmana Jana Amora Tarnowskiego (zm. 1561) i jego syna Jana Krzysztofa (zm. 1567) w kolegiacie w Tarnowie. Znalaziono tam złoty łańcuch, medal z inicjałami Zygmunta Augusta i srebrne wyłaczane tablice z obszernymi tekstami identyfikacyjno-laudacyjnymi – J. Dutkiewicz, *Grobowce rodziny Tarnowskich [...] w Tarnowie*, Tarnów 1932, s. 64, przyp. 108, za: W. Balicki, *Miasto Tarnów...*, Tarnów 1831, s. 137–143, gdzie teksty zostały przytoczone.

² Zob. E. Dąbrowska, *Paszport do niebios – z dziejów mentalności w średniowiecznej Europie łacińskiej* [w:] *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*, red. R. Michałowski [materiały konferencji, która odbyła się 29–31 maja 1996 na Uniwersytecie Warszawskim], Warszawa 1997, s. 321: „Ze znalezisk grobowych dostojników świeckich i duchownych, rozsianych po całej Europie łacińskiej od Półwyspu Pirenejskiego aż po Wisłę, znamy ponad pięćset tablic identyfikacyjnych, pochodzących z w. IX–XIV”.

³ Pochówek znajdujący się pod posadzką w centralnej części krypty odkryto w r. 1938 podczas restauracji wnętrza, kierowanej przez Adolfa Szyszko-Bohusza; protokół oraz tekst tablicy – M. Rożek, *Groby królewskie w Krakowie*, Kraków 1977, s. 285–286.

Zob. A. Bochnak, *Grób biskupa Maura w krypcie św. Leonarda na Wawelu* (Rocz. Krak. 30: 1938, s. 239–248). Spośród zachowanych tablic identyfikacyjnych z w. IX–XIV tylko trzy, w tym wawelska: „zawierają wyryty obok imienia, funkcji i daty zgonu tekst wyznania wiary” – Dąbrowska, *l.c.*

⁴ Według Urszuli Borkowskiej umieszczanie w pochówkach tabliczek głównie „wiązało się z troską o pewność identyfikacji zmarłego. Początkowo do tego celu służył pierścień pieczętny, potem tabliczki z imionami. Tekst ich od Renesansu stawał się coraz dłuższy” – Idem, *Ceremoniał pogrzebowy królów polskich w XIV–XVIII wieku* [w:] *Państwo, kościół, niepodległość*, red. J. Skarbek, J. Ziółko, Lublin 1986, s. 141, przyp. 42. Autorka powołuje tu: A. Erlande-Brandenburg, *Le roi est mort. Étude sur les funérailles des rois de France jusqu'à la fin du XIIIe siècle*, Paris 1975, s. 7 (Bibliothèque de la Société Française d'Archeologie 7).

⁵ Na ten aspekt polskiej plastyki, jak i epigrafiki nagrobnej zwróciła niedawno uwagę J. Daranowska-Łukaszczyńska – Idem, *Czy polska XVII-wieczna plastyka nagrobkowa jest obrazem pychy?* [w:] *Sztuka XVII wieku w Polsce. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Kraków, grudzień 1993*, Warszawa 1994, zob. s. 129–131.

⁶ Dąbrowska, *o.c.*

⁷ *Ibidem*, zwłaszcza s. 319–325.

nesansu na postawione wyżej pytanie narzuca się druga odpowiedź: ocalenie tożsamości – indywiduum zmarłego⁸. Lecz pytamy znów: dla kogo? Czy liczone się z tym, że „potomność” zechce naruszyć spokój zmarłych, czy może wręcz prokurowano takie spotkanie?

Warto tu przypomnieć, iż nawet w pochówkach braci polskich, zwanych potocznie arianami, którzy w swej doktrynie do sprawy pośmiertnego losu ciała przywiązywali znikomą wagę, uważając, iż wobec wszechmocy Boga rzecz to właściwie obojętna (*adiafóra*), Tadeusz Czacki – gorliwy, jak wiadomo, eksplorator grobów nie tylko królewskich⁹ – znajdować miał u ich boku szklane „bańki” (butelki), zawierające spisane na papierze (lub pergaminie) życiorysy, w ich dłoniach zaś mosiężne tabliczki z rytym napisem o manifestacyjnej wymowie: SCIO CVI CREDIDI – „Wiem komu zaufałem (uwierzyłem)”¹⁰.

*

W trakcie eksploracji pochówków królewskich, prowadzonych przez ponad dwa stulecia¹¹, znalezione zostały m. in. tabliczki trumienne Zygmunta I, Olbrachta Jagiellończyka – przedwcześnie narodzonego syna Zygmunta I i Bony, Zygmunta Augusta oraz Anny Jagiellonki.

⁸ Był to z pewnością powód, dla którego, oprócz tabliczki z napisem, przy głowie Zygmunta I, jego córki położyły dwie złote monety (bądź medale) z wizerunkiem ojca – *List królowej Bony...* [zob. poz. I, 3] pełne opisy archiwaliów i druków powoływanych w przypisach w formie skróconej podano pod odpowiednimi hasłami, wskazanymi w nawiasach klamrowych). Zapewne podobną funkcję, jako „effigies posteritatis memoriae prodita” (początek inskrypcji pod portretem Piotra Myszkowskiego, zm. 1591, w galerii biskupów krakowskich w krużgankach OO. Franciszkanów w Krakowie), miał pełnić umieszczony na wieku sarkofagu króla Stefana Batorego owalny portrecik, przechowywany obecnie w skarbcu katedralnym na Wawelu, uważany za prototyp polskiego portretu trumiennego. Do r. 1908 znajdował się on w owalnej ramce pod szkłem na wieku sarkofagu króla – *Kronika mieszczanina krakowskiego z lat 1575–1595*, wyd. H. Barycz, Kraków 1930, s. 63 (Bibl. Krak. 70); T. Kruszyński, *Sarkofag Stefana Batorego w grobach królewskich na Wawelu* (Kurier Literacko-Naukowy 9: 1932, nr 4, s. 2–3).

⁹ Czacki 29 kwietnia 1791 miał wyjąć z trumny Jana Kochanowskiego w Zwoleniu jego czaszkę, którą przekazał do zbiorów XX Czartoryskich, gdzie do dziś jest przechowywana. W r. 1796 napisał: „Znalazłwszy w trumnie tabliczkę cynową, świadczącą egzystencję zwłok Jana Kochanowskiego, głowę jego wziętem” – T. Pałac, *Czarnolas Jana Kochanowskiego*, Lublin 1986, s. 160. Ta informacja jest bodaj jedynym śladem istnienia tej tabliczki. Trudno jednak sądzić – wobec podzielonych opinii co do wiarygodności czaszki – iż mamy tu do czynienia z mistyfikacją mającą usankcjonować autentyczność narodowej relikwii.

¹⁰ Pochówki takie lub ich ślady odkryto w: Pińczowie, Rakowie, Lusławicach i Czarnocinie. Pińczów (Czacki rozkopywał groby na początku XIX w.) – zob.: J. Tazbir, *Pseudoariańskie zbory i grobowce. Przyczynek do dziejów mistyfikacji historycznych* (Przeгляд Historyczny 83: 1992, z. 2, s. 230); J. I. Kraszewski, *Ikonotheka. Zbiór*

Tabliczki z wileńskich pochówków królewskich Elżbiety Habsburżanki, pierwszej żony Zygmunta Augusta, oraz Barbary Radziwiłłówny były tematem artykułu Kazimierza Wilkusa w *Studiach do Dziejów Wawelu*¹². Zamieszczone w nim przekazy tekstów, oparte na dawnych, niestety nie skolacjonowanych z oryginałami odpisach, różnią się od publikowanych przez prasę wileńską tuż po odkryciu szczątków królewskich. Niezgodności te podważają wiarygodność odczytów, trudnych do zweryfikowania choćby na podstawie dostatecznie wyraźnych fotografii.

W skarbcu katedralnym na Wawelu oprócz tabliczek XVI-wiecznych, będących przedmiotem niniejszej publikacji, oraz wspomnianej ołowianej tablicy z grobu biskupa Maurusa¹³ przechowywane są również tabliczki wyjęte z trumien: biskupa Bernarda Maciejowskiego (zm. 1608), wojewody krakowskiego Mikołaja Zebrzydowskiego (zm. 1620), króla Zygmunta III Wazy (zm. 1632), królowej Ludwiki Marii Gonzagi (zm. 1667), królowej Marii Kazimiery Sobieskiej (zm. 1716), króla Augusta II Sasa (zm. 1733)¹⁴. Oprócz tekstów tabliczek, wyjętych z pochówków królewskich, publikujemy także napisy znajdujące się na sarkofagach, jednakże te tylko, które mają charakter epitafium, a równocześnie pełnią funkcję identyfikacyjną.

notat o sztuce i artystach w Polsce, Wilno 1858, s. 42; M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, II, Warszawa 1844–1845, s. 352. Raków – zob. J. N. Chądzyński, *Historyczno-statystyczne opisy miast starożytnych w ziemi sandomierskiej leżących*, I–III, Warszawa 1855; II, s. 80. Lusławice – zob. Tazbir, jw.; Czarnocin – zob. J. Szymański, *Szlakiem braci polskich – przewodnik turystyczny po Kielecczyźnie*, Kielce 1962, s. 108 i ryc. 22 na s. 115 nlb; W. Urban, *Epizod reformacyjny*, Kraków 1988, s. 80.

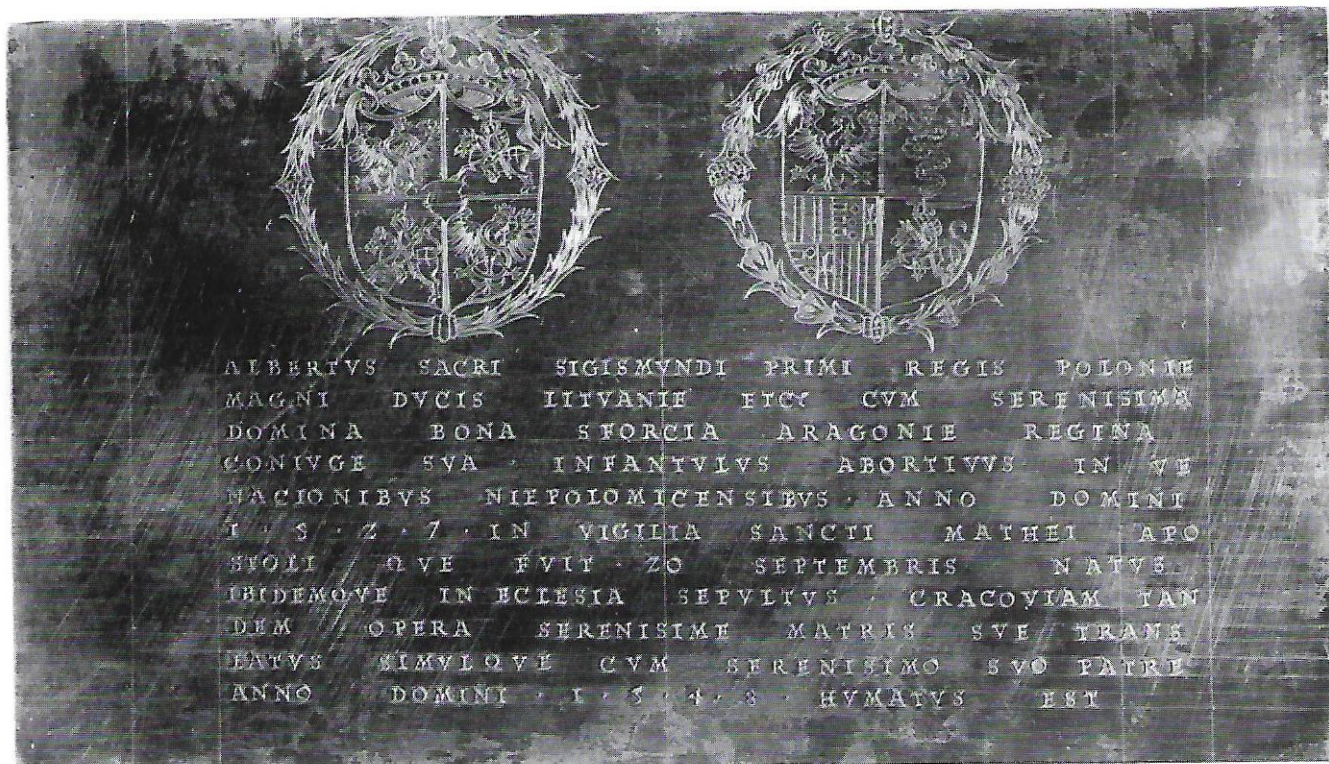
¹¹ Pierwsza eksploracja pochówku królewskiego Zygmunta III dokonana została w r. 1785 za wiedzą króla Stanisława Augusta. Serię eksploracji o charakterze na poły już naukowym przeprowadził w r. 1791 Czacki, za przyzwoleniem Kapituły i aprobatą króla. Relację z nich przesłał Adamowi Naruszewiczowi z zaleceniem opracowania i ogłoszenia w którymś z czasopism krajowych; *List Czackiego* [zob. poz. I, 3] ukazał się w tym samym roku w *Gazecie Narodowej i Obcej* i był wielokrotnie przedrukowywany, zwłaszcza w publikacjach Ambrożyego Grabowskiego [zob. poz. I, 3]. Zawiera on dość miarodajne opisy przedmiotów znalezionych w pochówkach Jagiellonów, w tym m.in. tabliczek trumiennych. Niektóre z tych przedmiotów zabrał Czacki do swojej kolekcji w Porycku, następnie trafiły do zbiorów Izabeli Czartoryskiej w Puławach (por. rkps Bibl. Czart. 3032, s. 24–30.) Na Wawel powróciły dopiero w r. 1929, przekazane do skarbcza katedralnego przez Adama Ludwika Czartoryskiego – T. Kruszyński, *Roboty restauracyjne w katedrze na Wawelu* (Rocz. Krak. 23: 1932, s. 164–165); Rożek, o.c., s. 173–175 i 271, przyp. 182–183.

¹² K. Wilkus, *Odkrycie grobów królewskich w katedrze wileńskiej* (Studia DW 5: 1991, s. 530–550).

¹³ Tablica biskupa Maurusa i tabliczki królewskie eksponowane są w Muzeum Katedralnym na Wawelu.

¹⁴ KZSP, 4: *Miasto Kraków*, cz. 1: *Wawel*, Warszawa 1965, s. 120.

1. Tabliczka trumienna Olbrachta Jagiellończyka. Skarbiec katedry na Wawelu
(fot. S. Michta)

Prezentowane inskrypcje miarodajnie obrazują ewolucję grafii, układu i estetyki w epigrafice renesansowej: od naśladownictw form antycznych (napisy na sarkofagu Zygmunta I) do wprowadzenia znanych w antyku, ale szczególnie popularnych od schyłku Renesansu układów osiowych (inskrpcja na sarkofagu Anny Jagiellonki). Pełnię rozwoju osiągnęły one w postaci barokowych elogiów, w których wiersze o zróżnicowanej długości, przy zastosowaniu w inskrypcji różnych rodzajów i modułów pisma, wyodrębniane były jako samoistne części znaczeniowe.

*

Niniejsza edycja przyjmuje za zasadę możliwie wierne odwzorowanie tekstu w jego kształcie graficznym. Rozmiary czcionek w poszczególnych inskrypcjach dobrano proporcjonalnie do wysokości liter. Zastosowano ligatury Œ i Æ, choć niezupełnie odpowiadają one standardowi epigraficznemu. Podobnie na oznaczenie majuskulnego I z kropką użyto znaku Í. Pominięte zostały znaki skrócenia przez kontrakcję w inskrypcjach z sarkofagu Zygmunta I (odnotowano je w przypisach).

Stosownie do przyjętej zasady możliwie wierne odwzorowania grafii i układu tekstów, w odróżnieniu

od praktyki edytorskiej *Corpus Inscriptionum Poloniae*¹⁵, nie wprowadza się do nich znaków, które w oryginalne nie występują¹⁶. Rozwiązania skrótów znajdują się w przypisach pod odpowiednią inskrypcją. Przypisy rzeczowe pominięto, z wyjątkiem objaśnienia dwu mniej znanych i mogących nastrożać trudności nazw geograficznych, występujących w inskrypcji z sarkofagu Stefana Batorego.

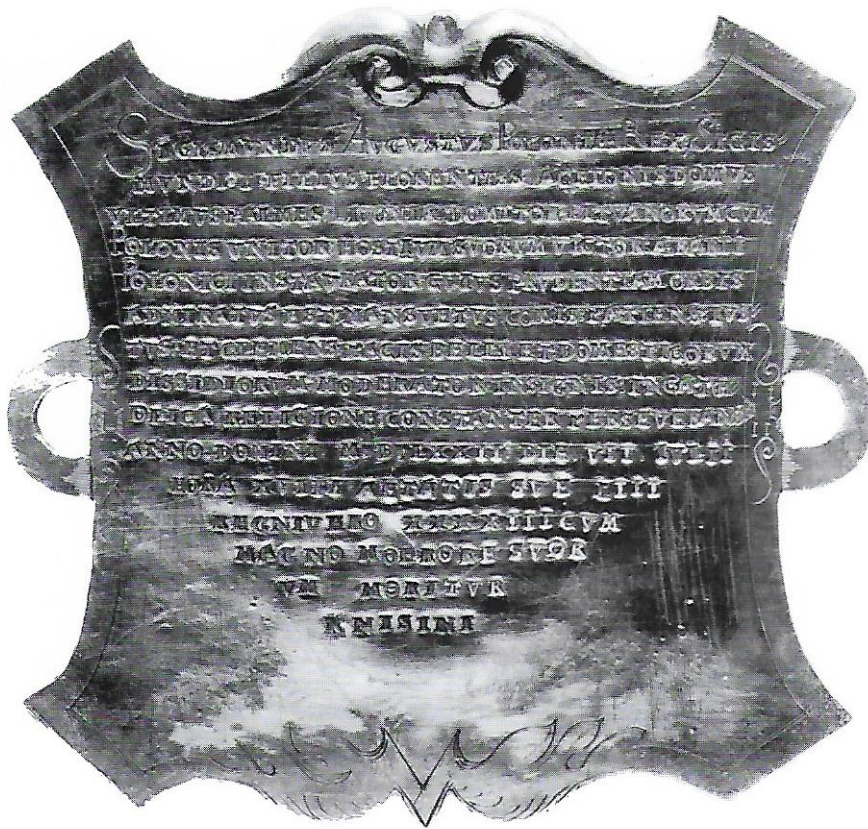
W chronologicznie ułożonych hasłach, oznaczonych cyframi rzymskimi, informacje zostały podane według następującej kolejności: wiadomości historyczne; opis właściwy: materiał, rodzaj obróbki, sposób wykonania napisów, godeł, zdobień, rodzaj pisma, układ napisu; wymiary całkowite tabliczek (podstawa × wysokość) oraz liter (wysokość); tekst (opatrzone przypisami filologicznymi i epigraficznymi); przekazy tekstu, tłumaczenia.

Ze względu na trudności techniczne zrezygnowano z zamieszczenia dokumentacji fotograficznej inskrypcji z sarkofagów królewskich. Prezentujemy jedynie po raz pierwszy zdjęcia tabliczek eksponowanych w Muzeum Katedralnym: trumiennie Olbrachta Jagiellończyka i Zygmunta Augusta. Postulatem badawczym pozostaje pełna dokumentacja fotograficzna trumien królewskich wraz ze znajdującymi się na nich inskrypcjami.

¹⁵ *Corpus Inscriptionum Poloniae*, I: *Województwo kieleckie*, red. J. Szymański, z. 1: *Miasto Kielce i powiat kielecki*, wstęp i komentarz B. Trelińska, Kielce 1975, s. 34.

¹⁶ Inskrypcja jako całość jest przemyślaną w układzie kompozycją graficzną, którą współczesne edycje epigraficzne najczęściej zatracają, pozbawione dokumentacji fotograficznej.

2. Tabliczka trumienna Zygmunta Augusta. Skarbiec katedry na Wawelu
(fot. S. Michta)

I

ZYGMUNT I

(ur. 1 I 1467 – zm. 1 IV 1548)

1–2. Inskrypcje na sarkofagu z piaskowca
w krypcie pod Kaplicą Zygmuntowską

Wykonane zapewne wraz z sarkofagiem około roku 1519¹⁷. Autorem tekstów był z pewnością Andrzej Krzycki¹⁸.

1. Napis na boku sarkofagu, prawym od wejścia za-

chodniego (pierwotnego) do krypty. Tablica inskrypcji w płycinie boku sarkofagu, w formie rzymskiej *tabula ansata*, leżącego prostokąta, do którego krótszymi bokami przylegają trapezy. Ich dłuższe boki (podstawy) są nieco krótsze od boków prostokąta pola inskrypcji¹⁹. Litery kute w typie rzymskiej *scriptura monumentalis*. Napis wyrównany do lewej.

Wymiary prostokąta mieszczącego napis 1830 × 490 mm; wys. liter 60 mm (o w enklawie 40 mm); ucha-trapezy: podstawa dłuższa 390 mm, krótsza 150 mm, wysokość 145 mm.

¹⁷ MPH III, s. 97 [zob. poz. I, 1–2]. Pierwsza część zapiski dotyczy początku wznoszenia ścian kaplicy.

¹⁸ Por. *Andreae Cricii carmina*, edidit, praefatione instruxit, annotationes illustravit Casimirus Morawski, Cracoviae 1888 (*Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum, usque ad Joannem Cochanovium, volumen tertium*), s. 78–79, nr XXIX:

*Sub imagine Sigismundi primi regis Poloniae
Regia Sismundi effigies est, cetera longum
Dicere, sed fama est ampla sub orbe, roga.*

De eadem effigie

*Sismundi regis facies Iove digna vel ipso,
Iuppiter est patriae non minus iste suae.*

W przypisie do tych dwóch dystychów Morawski podał, iż wizerunek, o którym mowa, wydrukował Wietor w 1531 (być może miał na uwadze druk odnotowany przez Estreichera w części chronologicznej *Bibliografii* pod nazwiskiem Krzyckiego (*Sigismundus eius nominis primus*), który jednak w części alfabetycznej nie widnieje (K. Estreicher, *Bibliografia polska*, cz. II, t. I, Kraków 1882, s. 22). Najprawdopodobniej chodzi o drzeworyt portretowy z tekstem drugiego cytowanego wyżej dystychu w: *Statuta Serenissimi Domini Sigismundi Primi, Poloniae Regis et Magni Ducis Lituaniae etc. in conventibus generalibus edita et promulgata [...] Cracoviae apud Hieronymum Vietorem Anno Domini Millesimo Quingentesimo Vigesimo Quarto. Editio princeps* tego zbioru, jak ustalił K. Piekarski, przedrukowywana była przez Wietora kilkanaście razy z tą samą datą 1524 (z lat 1524–1548 znanych

LECTOR · QVISQVIS · ES , ÆVI · TANTI
 NE , SIS , NESCIVS , SIGISMVNDVS , REX
 PRIMVS , PATER , ILLE , ET , ILLVSTRATOR
 PATRIÆ , HIC · SITVS , EST ,

w. 3 – o w enklawie.

2. Napis na boku sarkofagu, lewym od wejścia zachodniego (pierwotnego) do krypty. W górnej części płytciny rozmieszczony symetrycznie po obu stronach usytuowanego centralnie medalionu z portretem króla²⁰

(w niniejszej edycji zaznaczono go pionową linią).

Wymiary całkowite płytciny 2345 × 540 mm; wys. liter 45 mm.

SISMVDI · REGIS · FACIES ·
 DICERE · SED · FAMA · EST

EST · CÆTERA · LONGV
 NON · MORITVRA · PETE

w. 1 *Sismu(n)di* – skrócona, poetycka forma imienia; nad literami *ud* – znak skrócenia; *longu(m)* – znak skrócenia na *u*;
 w. 2 *Sed fama est* – część napisu silnie zniszczona z powodu zwietrzenia kamienia.

Przekazy tekstów:

Dopełnienie II Rocznika świętokrzyskiego, wyd. R. Maurer, MPH III, Lwów 1878 (reprint Warszawa 1961), s. 97; przedruk: *Kaplica Zygmuntowska. Materiały źródłowe 1517–1977*, wybr. i oprac. A. Franaszek i B. Przybyszewski, Kraków 1991, s. 5²¹ (Źródła DW 13).

*Napisy trumien w dwóch grobach królewskich w kościele katedralnym krakowskim zdjęte w roku 1814*²² [w:] *Groby królów polskich w Krakowie w kościele katedralnym na zamku...*, wyd. A. Grabowski, Kraków 1835, s. 37 (jedynie w tym przekazie zachowano w wierszu 1 napisu 2 poprawną poetycką formę imienia króla *Sismundi*, lecz z błędem drukarskim *Sismnndi*).

K. Estreicher, *Szkice o Berreccim* (Rocz. Krak. 43: 1973, s. 58, przyp. 3).

Tłumaczenie:

K. Estreicher, *Szkice o Berreccim* (Rocz. Krak. 43: 1973, s. 58).

3. Tabliczka trumienna

Wykonana naprędce wraz z insygniami grobowymi i już na drugi dzień po śmierci króla (wieczorem 2 IV)²³ włożo-

jest 11 przedruków, drugie wydanie między latami 1524–1535, zob. Estreicher, *o.c.*, t. XXIX, Kraków 1933, s. 50), a nie jest wykluczone, iż w r. 1531 Wietor odbił ów portret na jakimś druku okolicznościowym, np. związanym ze zwycięstwem pod Obertynem. Reprodukcję owego portretu (który w ogólnym zarysie i pewnych szczegółach odpowiada medalionowi z sarkofagu) wraz z tekstem, powtarzającym z niewielką odmianą (inc. *Regia Sismu<n>di facies...*) drugi z cytowanych na Morawskim dystychów, opublikował J. Muczkowski, *Nieznane portrety Zygmunta Starego* (Rocz. Krak. 23: 1932, s. 125); por. M. Bielski, *Kronika tho jesth historia świata...*, Kraków 1564, list 381. Na sarkofagu widnieje zapewne pierwotna wersja pierwszego z cytowanych tu (za Morawskim) epigramów.

¹⁹ Łac. *ansa* – ucho, stąd nazwa formy tablicy. W polach trapezów umieszczano zwykle sygły: D. | M. [Dis | Manibus], które ujmowały główną inskrypcję. Por. *Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae imagines*, collegit, praefatus est, notis indicibusque instruxit A. Degrassi, Berolini MCMLXV, fig. 322: „Carthagine Nova (Cartagena, Museo Municipal), Tabula ansata cum titulo sepulcrali libertae. – Saec. I^o; *Corpus Inscriptionum Latinarum*, editio altera,

voluminis primi pars posterior, fasc. I, Berolini MCMXVIII, nr 2272; J. E. Sandys, *Latin Epigraphy. An Introduction to the Study of Latin Inscriptions*, Cambridge 1927 (II wyd.), s. 70.

²⁰ Medalion odtworzył Franciszek Wyspiański podczas gruntownej restauracji sarkofagu w latach 1873–1874 – KZSP, *o.c.*, s. 109; Estreicher, *Szkice...* [poz. I, 1–2], s. 58 i il. 10 na s. 60.

²¹ Są tu dwa błędy w tekście inskrypcji w stosunku do podstawy w MPH (*l.c.*).

²² Z pewnością podczas dokonywanych wówczas reperacji i eksploracji niektórych sarkofagów; por. uwagi o tabliczce trumiennej Anny Jagiellonki – Grabowski, *Groby...* (1868) [poz. I, 3], s. 50.

²³ Zob.: *List królowej Bony...* [poz. I, 3]; *List nieznanego dworzana* do nieznanego osobistości, określanej mianem „dominatio”, Kraków 5 IV 1548 r., AGAD, Zbiór Branickich z Suchej, sygn. 178/211, k. 1–3 (odpis Wiktora Kalinowskiego z r. 1859 z rkps nr 2813 Biblioteki Sztapu Generalnego w Petersburgu, k. 142–143; por. też: J. Korzeniowski, *Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu i innych bibliotek petersburskich. Sprawozdanie z podróży naukowych odbytych w 1891–92 i w 1907 r.*, Kra-

na do trumny, pod głowę²⁴. Jak przypuszcza Anna Sucheni-Grabowska, tekst mógł ułożyć, jak i wpisać do Metryki Koronnej Stanisław Hozjusz²⁵. Nie wiadomo natomiast czy w roku 1791 została wydobyta z pochówku przez Czackiego; jeśli tak, to początkowo zapewne dzieliła losy tabliczki Olbrachta Jagiellończyka [zob. poz. II]. Jest jednak prawdopodobne, iż pozostała w grobie (por. uwagi o tablicy trumiennej Anny Jagiellonki – poz. V).

Według Rachunków Królewskich tabliczka srebrna, pozłacana²⁶. Według Czackiego: „na tablicy srebrnej, pozłacaną obwódką obłożonej w paralelogram²⁷ zrobionej, napis²⁸”. Był on zapewne puncowany kapitałą humanistyczną, podobnie jak napis na powstałej niedługo przed pogrzebem króla (26 lipca 1548 r.), być może w tym samym warsztacie, tabliczce trumiennej Olbrachta Jagiellończyka²⁹ [zob. poz. II].

1 **S**IGISMVNDVS PRIMVS REX POLONIAE, SVPREMVS DVX
3 **LITVANIAE, RVSSIAE, PRVSSIAE, MASOVIAE ETC. DOMINVS ET**
3 **HÆRES. REGVM SPECIMEN, VIRTVTVM NORMA, PIETATE,**
3 **RELIGIONE, SANCTIMONIA, NEMINI SECVNDVS. MVLTI**
6 **VICTORIIIS CLARVS, SED FIDEI IN CHRISTVM CONSTANTIA**
6 **CLARIOR: IN ILLIVS PASSIONE ET SANGVINE FVSO PRO**
9 **OMNIBVS, SPE ET FIDV CIA SVA REPOSITA, MORITVR, VT**
9 **MORI OPORTEBAT, NON SOLO NOMINE, SED RE IPSA**
9 **CHRISTIANISSIMVM REGEM, IPSA DIE RESVRRECTIONIS**
12 **DOMINICAE, FIRMA SPE SE QVOQVE RESVRRECTVRVM IN**
12 **GLORIAM AETERNAM, QVOD PIO REGI PRO SVA DEVS**
15 **MISERICORDIA PRÆSTARE DIGNETVR. VIXIT ANNIS**
15 **OCTOGINTA ET VNO, MENSIBVS TRIBVS, REGNAVIT ANNIS**
15 **QVADRAGINTA ET VNO, MENSIBVS DVOBVS, DIEBVS SEPTEM,**
15 **MORTVVS EST ANNO A CHRISTO NATO M° D° XL° VIII°**

Tekst według *Listu królowej Bony...*, Acta Tomiciana, Bibl. Jag., oraz Metryki Koronnej (zob. poniżej). w. 1 – zgodnie z przekazami: Metryki Koronnej, Acta Actorum, Acta Castrensia Cracoviensia oraz współczesną praktyką epigraficzną, widoczną w publikowanych tu inskrypcjach [zob. poz. III i IV], inicjalne S oddano zwiększonym modulem; w. 14 – w Acta Actorum rok zapisany słownie; w Acta Castrensia rok podany cyframi arabskimi.

Przekazy tekstu:

*List królowej Bony do córki Izabeli*³⁰, Kraków 2 IV 1548, Acta Tomiciana, t. XIX, Bibl. Jag., sygn. 6563, s. 279; Acta Tomiciana, t. XIX, Bibl. PAN w Kórniku, sygn. 221, s. 409.

Metryka Koronna, t. 74, s. 210, AGAD, wyd. T. Wierzbowski w: *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV: *Sigismundi I tempora complectens*, vol.

3-um: *Acta vicecancellariorum 1533–48*, Varsoviae MCMXV, nr 23123, s. 311.

Acta Actorum Capituli Cracoviensis, t. 4, k. 251v., Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu (wpis dokonany między 20 a 27 IV 1548).

Acta Castrensia Cracoviensia, t. 64, k. 1 (wklejona), APKr., Oddział I na Wawelu, wyd. S. Kutrzeba, *Kilka przyczynków do dziejów sztuki za Zygmunta I i Zygmunta*

ków 1910, s. 338, 340, gdzie wykazana proveniencja podstawy odpisu Kalinowskiego z Bibl. XX Czartoryskich w Puławach przed r. 1831), wyd. Gołąb; *Pogrzeb...* [poz. I, 3], s. 47: „Po tym k’ wieczorowi tegoż dnia [2 kwietnia] przyniesiono koronę, sceptrum i jabłko, wszystko rzeczy pozłociste, prędko urobione – przy tym też tabliczkę srebrną, na której wyryto imię jego, cnoty i uczynki – i tesz jak długo i szczęśliwie królował”.

²⁴ Zob. *List królowej Bony...* [poz. I, 3]: „ad caput”; *List Czackiego* [zob. poz. I, 3], s. 274: „pod głową”.

²⁵ A. Sucheni-Grabowska, *Stanisław Hozjusz jako dyplomata Zygmunta Augusta. Wokół traktatu praskiego z 1549 roku* (Studia Warmińskie 18: 1981, s. 124, przyp. 117).

²⁶ Rachunek za wykonanie tabliczki: AGAD, ASK, Rach. Król., sygn. 147, k. 20r.: „Item curata est fieri ab aurifice tabella argentea

inaurata, continens de eodem Rege certam scripturam. Quae cistae sive sarcophago etiam imposita est, ponderans argenti marcarum 2, scoi(carum) 23 per mrc 8: Facit mrc. 23/20; Ad eandem tabellam inauran(dam) dati auri mrc. 2; Ab opera faciendi et inaurandi eand(em) (?) mrc. 4/22”.

²⁷ Łac. *parallelogrammus*, z gr. παραλληλόγραμμος ‘ograniczony równoległymi liniami’, wg *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1996; por. Ae. Forcellini, *Lexicon totius Latinitatis*, IV, Prati 1868. Czacki użył tego terminu z pewnością dla określenia wyraźnie widocznego, rytego liniowania pomocniczego, w którym złotnik rozmieszczał napis (zob. opisy tabliczek Olbrachta Jagiellończyka i Zygmunta Augusta, poz. II i III).

²⁸ *List Czackiego* [poz. I, 3], s. 274.

²⁹ W *Liście królowej Bony...* [poz. I, 3] czytamy: „verba [...] in

Augusta (Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce 8: 1912, szp. CCCCLXII); W. Urban, *Nieznana inskrypcja epitafijna Zygmunta I* (Studia Waw. 2: 1993, s. 109–110).

Rocznik Kaspra Perzyńskiego, wyd. A. Bielowski, MPH III, s. 219.

J. Gołąb, *Pogrzeb króla Zygmunta Starego*, Kraków b.d. (*Odbitka ze sprawozdania szkolnego C.K. II Szkoły Realnej w Krakowie za rok 1916*), s. 7 (oparty zapewne na przekazie *Listu królowej Bony...*).

Przekazy z tekstem zniekształconym:

Rachunki Królewskie, AGAD, ASK, I, sygn. 315, dział: *Distributa funeris Sacrae Mtis Regiae*, k.152r. i n., k.153r. (w przekazie pominięte zostały tytuły króla).

List Czackiego = Opisanie grobów dawnych królów polskich w Krakowie przez P. Czackiego starostę nowogródzkiego, komisarza Komisji Skarbowej Koronnej do J. W. Naruszewicza, biskupa łuckiego i brzeskolitewskiego przesłane, [pierwodruk:] *Gazeta Narodowa i Obca*, 1791, nr 65–68, s. 262, 270, 274. [Przedruki:] *Pamiętnik Warszawski czyli Dziennik Nauk i Umiejętności*, XV/ 1819 (wrzesień–grudzień), s. 305–306; A. Grabowski, *Historyczny opis miasta Krakowa i jego okolic*, Kraków 1822, s. 299; w wyd. II pt. *Kraków i jego okolice*, Kraków 1830, s. 358; następne wydania 1836, 1844; Idem, *Groby, trumny i pomniki królów polskich w podziemiach i wnętrzu katedry krakowskiej na Wawelu*, Kraków 1868 (wyd. II), s. 24. Fragment listu dotyczący pochówku Zygmunta I wraz z przekazem tekstu tabliczki J. Gołąb, *Pogrzeb króla Zygmunta Starego* (op. supra cit.), s. 42–43.

Tłumaczenia:

Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce, IV, wyd. J. U. Niemcewicz, Warszawa 1822, s. 63 (gdzie znajduje się *List królowej Bony...*) – zapewne samego wydawcy.

lamina argentea incisa”, podobnie w przekazie Acta Castrensia Cracoviensia w edycji Urbana [poz. I, 3], s. 109: „tabella argentea [...] insculpta verborum serie”. Określenia te mogą sugerować grawerunek, co wydaje się mało prawdopodobne ze względu na czas, w jakim wykonano tabliczkę i insygnia grobowe. Wg cytowanego *Listu królowej Bony... i Listu nieznanego dworzanina* (por. przyp. 23) były one gotowe wieczorem 2 kwietnia.

³⁰ Edycję tego listu przygotowałem jako część aneksu źródłowego do tekstu: *Zgon króla Zygmunta I i znaczenie fiducji w jego pobożności. List Jana Benedyktowicza Solfy do Jana Dantyszka i królowej Bony do córki Izabeli*, złożonego do druku w Studiach Źródłoznawczych 37.

³¹ *List Czackiego* [poz. I, 3], s. 274; *Dopełnienie II...* [poz. I, 1–2], MPH III, s. 115: „in cisticula plumbea, ad caput patris positus”; zob. też Z. Wdowiszewski, *Genealogia Jagiellonów*, Warszawa 1968, s. 116.

J. Mączyński, *Pamiętka z Krakowa. Opis tego miasta i jego okolic*, cz. 2, Kraków 1845, s. 60–61 – zapewne samego autora.

J. Gołąb, *Pogrzeb króla Zygmunta Starego* (op. supra cit.), s. 7–8 – zapewne samego autora.

II

OLBRACHT (WOJCIECH) JAGIELLOŃCZYK (ur. i zm. 20 IX 1527)

Tabliczka trumienna (fig. 1)

Wykonana zapewne w ciągu miesiąca poprzedzającego pogrzeb Zygmunta I (26 lipca 1548). Znalazona przez Czackiego podczas eksploracji pochówku króla Zygmunta I w roku 1791 na wierzchu ołowianej trumienki umieszczonej, według Czackiego, u stóp króla, a według *Dopełnienia II* u wezłowania³¹. Przez pewien czas przechowywana w zbiorach Czackiego w Porycku³², obecnie ekspozowana w Muzeum Katedralnym na Wawelu.

Tabliczka srebrna, polerowana, w formie leżącego prostokąta. Inskrypcja w kapitale humanistycznej niemal idealnie wyjustowana. Ponad nią w otokach wieńców dwie identyczne tarcze herbowe, o formach renesansowych, nakryte koronami otwartymi, z godłami rodziców i ich przodków: po prawej (heraldycznej) tarczy czworodzielna z polem sercowym w otoku wieńca laurowego. W polu prawym górnym: Orzeł Królestwa Polskiego z literą S na piersi, w polu lewym górnym: Pogoń Litewska (na tarczy jeźdźca Podwójny Krzyż Jagielloński); pole prawe dolne jak lewe górne; pole lewe dolne jak prawe górne. W polu sercowym: Pas Habsburski. Po lewej (heraldycznej) tarczy czworodzielna w otoku wieńca akantowego z owocami. W polu prawym górnym Orzeł, w lewym górnym Smok Sforzów, w prawym dolnym herb złożony neapolitańskich Aragonów³³, w lewym dolnym Pogoń identyczna z wyżej opisaną. Godła grawerowane, napis puncowany. Na ca-

³² *Spisy zbiorów muzealnych Tadeusza Czackiego w Porycku*, Bibl. Czart., sygn. 3233, druk: Z. Żygulski jun., *Dzieje zbiorów Puławskich (Świątynia Sybilli i Dom Gotycki)* (Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie 7: 1962, s. 244 i n.; zob. s. 245); Idem, *Pamiętki wawelskie w zbiorach puławskich* (Studia DW 2:1961) – brak wzmianki; por. też Kruszyński, *Roboty restauracyjne...*, s. 164–165.

³³ B. Wapowski określał pochodzenie Bony następująco „Bona Barenis ex illustribus Sphorciadum atque regum Aragonum familiis ortum trahens” (cyt. za Wdowiszewski, o.c., s. 80). Barwne wyobrażenie godeł Bony na czworodzielnej tarczy, nakrytej koroną i okolonej wieńcem laurowym, znalazło się w modlitewniku królowej na bordiurze miniatury przedstawiającej *Zwiastowanie*, którą Stanisław Samostrzelnik sygnował w r. 1527 (B. Miodońska, *Miniatury Stanisława Samostrzelnika*, Warszawa 1983, il. na s. 65 i komentarz na s. 64). Warto zaznaczyć, iż układ godeł Aragonów

lej powierzchni regularne liniowanie poziome i pionowe, oparte na puncowanych uprzednio punktach. Napis przesunięty w prawo od osi symetrii tabliczki.

Wymiary całkowite 189 × 116 mm; wieńców okalających tarcze ok. 47 mm; wysokość liter 2 mm.

1   **ALBERTVS SACRI SIGISMVNDI PRIMI REGIS POLONIE**
         MAGNI DVCIS LITVANIAE ETC CVM SERENISIMA
3   **DOMINA BONA SFORCIA ARAGONIE REGINA**
         CONIVGE SVA INFANTVTVS ABORTIVVS IN VE
         NACIONIBVS NIEPOLOMICENSIBVS · ANNO DOMINI
6   **1 · 5 · Z · 7 · IN VIGILIA SANCTI MATHEI APO**
         STOLI QVE FVIT · ZO SEPTEMBRIS NATVS
         IBIDEMQVE IN ECLESIA SEPVLTVS · CRACOVIAM TAN
9   **DEM OPERA SERENISIME MATRIS SVE TRANS**
         LATVS SIMVLQVE CVM SERENISIMO SVO PATRE
         ANNO DOMINI · 1 · 5 · 4 · 8 · HVMATVS EST

w. 5 *Niepolomicensibus* – litera *b* przebita na pierwotnym *s*.

Przekazy tekstu:

Starożytne pamiątki wydobyte z grobowców królów polskich w Krakowie roku 1791 (z rękop. Tadeusza Czackiego), wyd. A. Grabowski [w:] *Idem, Ojczyście wspominki w pismach do dziejów dawnej Polski...*, I, Kraków 1845, s. 236–237.

Przekazy z tekstem zniekształconym:

Za przekazem *Listu Czackiego* i kolejnych jego edycji powtarzano skróconą i zawierającą błąd datę roczną narodzin i śmierci Olbrachta³⁴.

W *Dopełnieniu II Rocznika śwętokrzyskiego*³⁵ znajduje się zapiska o poronieniu i pochówku Olbrachta skomponowana z tych samych fraz, co tekst tabliczki, acz nieco inaczej ułożonych.

Tłumaczenie:

J. Mączyński, *Pamiętka z Krakowa. Opis tego miasta i jego okolic*, cz. 2, Kraków 1845, s. 61 (błędno przekazu *Listu Czackiego*) – zapewne samego autora.

neapolitańskich w ich złożonym herbie jest na tabliczce trumiennej Olbrachta Jagiellończyka taki sam, jak na bordiurze miniatury modlitewnika Bony. Por. Herb Alfonsa I d’Aragona na oprawie rękopisu Liwiusza z r. 1446 – *Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti*, III, Milano – Roma 1929, s. 920; reprodukcja złotego alfonsyna Alfonsa I d’Aragona, *ibidem*, II, s. 396; O. Neubecker, W. Rentzmann, *Wappen Bilder Lexikon – Dictionnaire Heraldique – Encyclopaedia of Heraldry*, München 1974, s. 39.

³⁴ *List Czackiego* [poz. I, 3], s. 274 (z błędną datą roczną urodzin), oraz przedruki z lat: 1819, s. 307; 1822, s. 301, 1830, s. 361;

1868, s. 25. Por.: J. Łętowski, *Katedra krakowska na Wawelu*, Kraków 1859, s. 98; Gołąb, *Pogrzeb...* [poz. I, 3], s. 43, przypis.

³⁵ MPH III, s. 115.

³⁶ *Księga ekspedycji kancelarii nadwornej 1559–1572. Materiały do dziejów dworu królewskiego*, oprac. I. Kanińska, Kraków 1997, nr 328–330, s. 213–214. Por. AGAD, ASK, I, Rach. Król., sygn. 235, k. 67: „Petro Platina Aurifici SMR^{ae}” za środki do czyszczenia srebra w Tykocinie i od pozłocenia tegoż srebra.

³⁷ M. Ferenc, *Dwór Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie*, Kraków 1998, s. 224.

III

ZYGMUNT II AUGUST (ur. 1 VIII 1520 – zm. 7 VII 1572)

1. Tabliczka przyszyta do ubioru trumiennego, na piersiach króla (fig. 2)

Tabliczka została wykonana wraz z insygniami grobowymi między 8 a 11–12 VII 1572 przez Piotra Platynę (Plathina) i jego współpracowników zapewne w Tykocinie, dokąd Platina wysłany został z Warszawy w końcu maja 1572 w celu naprawienia sreber królewskich³⁶. Nazajutrz po śmierci Zygmunta Augusta pisarz skarbu nadwornego Jakub Zaleski³⁷ przekazał Platynie materiały do wykonania insygniów grobowych oraz tabliczek inskrypcyjnych, jednej przeznaczonej do wnętrza trumny, drugiej – na przygotowywany sarkofag cynowy³⁸. Wiadomo, że autorem tekstu tabliczki z wieka sarkofagu był Andrzej Patrycy Nidecki [zob. poz.

III, 2]. Można przypuszczać, że również on ułożył tekst tabliczki trumiennej. Została ona przyszyta do szaty na piersi króla³⁹. Trumnę królewską zamknięto i zapewne osmołowano najprawdopodobniej 12 lipca⁴⁰. Warto tu jeszcze wspomnieć, że z pewnością nazajutrz po śmierci króla do odległej o około 180 km Warszawy wysłano Hiacynta Młodziejowskiego, m.in. po insygnia pogrzebowe wykonane z okazji egzekwii po Katarzynie Habsburżance (zm. w Linzu 28 II 1572), które miały być użyte podczas uroczystości żałobnych w Knyszynie⁴¹. Zwraca uwagę powtórzenie błędu z tabliczki, dotyczącego lat życia króla, w przekazie *Ksiąg grodzkich warszawskich*⁴². Świadczy to o przekazaniu przez Platine, bądź kogoś z dworu tekstu tabliczki pisarzowi grodu warszawskiego. Gdyby nie dość jednoznaczne sformułowanie w cytowanych rachunkach Zaleskiego o przekazaniu przez Platine materiałów na insygnia grobowe, datowane 8 lipca 1572, powtórzenie owego błędu w przekazie ksiąg grodzkich mogłoby być poszlaką wskazującą, iż miejscem wykonania tabliczki była Warszawa, a nie

Tykocin. Tabliczka została wyjęta z trumny podczas eksploracji w roku 1929⁴³. Obecnie eksponowana jest w Muzeum Katedralnym na Wawelu.

Tabliczka srebrna, złożona ma kształt niemal kwadratowego kartusza o ściętych ukośnie narożnikach. Górna i dolna krawędź o wykroju wklęsło-wypukłym, boki wklęsłe, z półkolistymi uchami. U szczytu schodzące się pośrodku repusowane woluty. Grawerowana obwódka, biegnąca wzdłuż wszystkich brzegów, u dołu przechodzi w dekorację liściastą. Ponadto w pobliżu uszu kilka esownic. Napis kapitałą humanistyczną o trzech modułach, puncowany; z wyjątkiem dużych liter – rytowanych, rozmieszczony na osi; wyraźne liniowanie poziome wyznacza wiersze.

Wymiary: całkowite skrajne 111–105 mm; obwódki (szerokość) 4 mm; liter – S inicjalne 8 mm; moduł większy 5 mm, mniejszy 2 mm.

³⁸ *Rachunki skarbu prywatnego Zygmunta Augusta przez Jakuba Zaleskiego pisane*, AGAD, ASK, I, Rach. Król., sygn. 192, k. 249r. (fragment): „Piotrowi Platynie złotnikowi. Temu dnia 8 julia, skoro po smierci Krolia Je^o Mczi, dalem na urobienie corony, sceptrum, jablka y tabliczki do truny Kro Je^o Mczy, wiecz [więc] zaszie y nathe tabliczke czo na wierzchu truny bycz ma, mrc. 16 / 6, każda po f. 8 / -, czini po gr. 30 - f. 130 / -. Na pozlothą szowitha thich wszitkich rzeczy dalem auri 46 1/2, po gr 54 czini f. 83/21. Od robothy dalem iemu od kazdei marki po f. 3 / -, jusz y tho wtho rachuiącz, czo mu szrebra, farby y innich potrzeb kwapiącz szie zginelo y odyszcz muszialo, do czegoby powoli robiącz nieprziszlo, czini - f. 49/22. Thowaryszom y innym slugam a zlotnikom na przepiczie wedlug zwyczaiu dalem f. 3/-. Czini wszitkiego wedlug quitu jego po gr. 30. -ff. 266/13/9” (za wskazanie mi tego zapisu składam gorące podziękowanie Pani dr hab. Marii Hennel-Bernasikowej).

³⁹ AGAD, Zbiór Branickich z Suchej, sygn. 36°/50 [poz. III, 2], k. 3r.: „Napis kroliewski na tablicy szrebniej wybitii, która jest na piersiach na wierzchu habitu kroliewskiego przyszyta y tak w trunnę drzewianą włożona”; *Schowanie w trunnę...* [poz. III, 1], s. 75: „Na piersi włożono mu tabliczką szrebną złoczystą stim napissem”; *Sumptus funeris...* [poz. III, 2], k. 3r.: „Epitaphium [...] in tabula aurea descriptum et ad loculum ligneum in quo corpus Sacrae Maestatis Regiae conditum est impositum erat”.

⁴⁰ Rachunki Stanisława Fogelwедера z lat 1568–1572, część dystrybucyjna pt. Spisek wszeliakich pieniędzy, któremkolwiek ja, Stanisław Fogelweder, imieniem i za własnym rozkazaniem KJM wydawał, AGAD, ASK, I, Rach. Król., sygn. 221, k. 42r.: „1572, die 12 julij, Cnissini. Dałem za rozkazaniem jeo Mczi Pana Czarnkowskiego Referendarza K^a j. M. Franczowi Wolskiemu Woitowi Tykoczkemu za praczą około zaprawienia Cziala K^a je^o M. Florenos tres, dico fl. 3. 1572, die 14 julij, Cnissini. Zaplaczilem chmiel ktorim napelniono Trunnę K^a je^o Mczj grossos Septem, dico fl. / - / 7 /”; *Rachunki skarbu prywatnego...* (1562–1572), AGAD, ASK, I, Rach. Król., sygn. 192, k. 249v.: „Za Wosk. Dnia 11 Julia za 20 lt wosku prawie chędogiego, na opatrzenie cziala Kro Jeo Mczy y trunij każddi po gr. 5, czini po gr. 30, fl. 3/10/”; por. J. Choisinin, *O elekcyi Henryka Walezjusza na króla polskiego pamiętniki Jana Szoanę (Jean*

Choisinin) sekretarza Mąłuka biskupa Walencyi i radzcy tajnej rady królewskiej XVI-go wieku, przeł. z francuskiego W. Turski, Wilno 1818; zwłaszcza s. 17–21, gdzie w relacji z obrzędów pośmiertnych w Knyszynie, po opisie wystawienia ciała, po mszy odprawionej przez biskupa Franciszka Krasińskiego i obrzędu przenoszenia insygniów władzy spod katafalku na stół pełniący funkcję męsy ołtarzowej, czytamy: „Przez trzy dni tak zostawał, a każdy w tym czasie wolny miał przystęp, poczym zbytnie gorąco do pochowania go zmusiło. Włożono go w trumnę drewnianą, gdyż dostać ołowianej nie mogli, a obok ciała umieszczono podobn<>e insygnia królewskie, które z pozlaczanego srebra porobiono, bo taki jest zwyczaj w tym kraju” (s. 21); Zob. też *List Franciszka Krasińskiego do Stanisława Hozjusza*, Knyszyn 11 lipca 1572, który z rkps Bibl. Jag. (sygn. 1131, nr 42) ogłosił T. Gostyński – Idem, *Franciszek Krasiński polityk złotego wieku*, Warszawa 1938, s. 95, przyp. 2 (Studia Historico-Ecclesiastica 4).

⁴¹ AGAD, ASK, I, Rach. Król., sygn. 235, dział: Expositio cubiculariorum Knischinii de morte SMR^{ae} consiliariis Regni nuntian(tium), k. 41r. i n.; na k. 42r. zapis: „Iacinto Młodziejowski notario Thesauri, Varssaviam ad testudinem thesauri pro corona funebri, panno, cappis, candellis et alijs rebus ad obsequia Serenissimae Reginae Poloniae Catherinae in Lecz [Linz] defunctae comparatis, cum equis 6 SMR^{ae}, proprijs duobus; in expen(sa) itineris et necessitat(es), dti ff. 28”. Por. k. 68r.: „Sabincze sartori pro Axameti Nubbei, Carmasin quart. 3, ad pileolum Corone funebris, tum ad tumulum Sac. M. posit. dti fl. 3” oraz k. 72r. (u dołu) o wykorzystaniu aparatu do egzekwii Katarzyny Habsburżanki po śmierci Zygmunta Augusta: „pannum una cum capucis Kupy (!), candellis, insignis pictis subscript(ionibus), post obitum SMR Knischiniam acceptum et reductum”.

⁴² Wiek króla (53 zamiast 52 lata, zresztą niepełne) podany został błędnie być może za sugestią liczby lat panowania, liczonych od elekcji 18 grudnia 1529 (43) zamiast od koronacji 20 lutego 1530. Kancelaria królewska nie była zresztą w tym względzie konsekwentna, por. *Księga ekspedycji...*, s. 8.

⁴³ Kruszyński, *Roboty restauracyjne...*, s. 164; Rożek, *o.c.*, s. 195.

SIGISMVNDVS AVGVSTVS POLONIÆ REX · SIGIS=
 MVNDI · I · FILIVS · FLORENTISS · IAGELONIS DOMVS
 VLTIMVS PALMES: LIVONIÆ DOMITOR: LITVANORVM CVM
POLONIS VNITOR: HOSTIVM SVORVM VICTOR: ÆRARÍÍ
POLONICI INSTAVRATOR: CVIVS PRVDENTIAM ORBIS
 ADMIRATVS EST: MANSVETVS: COMIS: PATIENS: IVS=
 TVS: ET CLEMENS: PACIS · BELLI ET · DOMESTICORVM
 DISSIDIORVM: MODERATOR · INSIGNIS: IN CATH=
 OLICA: RELIGIONE: CONSTANTER PERSEVERANS
 ANNO · DOMINÍ · M · D · LXXII: DIE · V I I · IVLÍÍ
 HORA X V I I I · ÆTATIS SVE L I I I
 REGNI VERO X X X I I I CVM
 MAGNO MÆRORE SVOR
 VM MORITVR
 KNISINI

w. 2 *Florentiss(imae)*; w. 4 – w wyrazie *hostium* przebite *i* na pierwotnym błędnym znaku; w. 8/9 – pierwotnie puncowane *catollica*; w. 11 – wiek króla podany błędnie: 53 zamiast 52. Tak samo w przekazie *Ksiąg grodzkich warszawskich*.

Najważniejsze przekazy tekstu:

Sumptus funeris et sepulturae Serenissimi et potentissimi principis domini domini Sigismundi Augusti Dei gratia regis Polonie magni ducis Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae etc. domini et heredis, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, sygn. 9789/ II, k. 3r.

Księgi grodzkie warszawskie, AGAD, I, sygn. 84, k. 275v.

Przekazy z tekstem zniekształconym:

List Czackiego = Opisanie grobów dawnych królów polskich w Krakowie przez P. Czackiego starostę nowogrodzkiego, komisarza Komisji Skarbowej Koronnej do J. W. Naruszewicza, biskupa łuckiego i brzeskolitewskiego przesłane, [pierwodruk:] *Gazeta Narodowa i Obca*, 1791, nr 65–68, s. 262 (opuszczone w zakończeniu słowo *suorum*)⁴⁴.

Napisy trumien w dwóch grobach królewskich w kościele katedralnym krakowskim zdjęte w roku 1814 [w:]

⁴⁴ Tak we wszystkich przedrukach z lat: 1819, s. 303; 1822, s. 297; 1830, s. 356; 1868, s. 22 [zob. poz. I, 3].

⁴⁵ Wymieniono m.in. „miecz u którego wszytka poszwa [w przekazie *poszwa*] szrebną” (s.75). O wydobyciu miecza i innych przedmiotów z trumien królewskich w r. 1831 – Grabowski, *Groby...*(1868) [poz. I, 3], s. 28, za: Łętowski, *o.c.*, s. 97.

Groby królów polskich w Krakowie w kościele katedralnym na zamku..., wyd. A. Grabowski, Kraków 1835, s. 39–40 (powtórzono za Czackim z tym samym błędem).

Schowanie w trunnę ciała królewskiego (notatka podająca skrócony i zniekształcony zapis, cenna jednak ze względu na szczegółowy opis ubioru trumiennego)⁴⁵ [w:] *Pamiętnik krakowski nauk i sztuk pięknych*, t. I, z. 3, 1830, s. 74–75; przedruk (nieudokumentowany) R. Kaleta, *Sensacje z dawnych lat*, Wrocław 1980, s. 314–315. Najważniejsze w tym przekazie odmiany tekstu to pominięcie fraz: „Hostium suorum victor, aerarii Polonici instaurator” oraz fragmentu od słowa: „pacis” do określenia daty zgonu, a także zmiana zakończenia tekstu – tu cytujemy za *Pamiętnikiem krakowskim...*: „Obijt Knisinae [!] Anno Dni 1572. Julij die septima, magno cum merore suorum, aetatis suae 53 [!]

Fuit hic

Pacis amans, patiens et paulo lentior, unde Cras ex more semper in ore fuit⁴⁶.

⁴⁶ Zakończenie to, wytykające królowi jego tzw. dojutrkostwo, wykazuje pokrewieństwo z paszkwilanckimi quasi-epitafiami, znanymi m.in. z cytowanego tu rękopisu Bibl. Branickich w Sucheju, AGAD, sygn. 36°/50 (por. przyp. 50).

2. Tabliczka na wieku sarkofagu cynowego

Jak wskazuje cytowany zapis z rachunków Jakuba Zaleskiego (zob. przyp. 39), tablica inskrypcyjna na wieko sarkofagu cynowego zamówiona została u złotnika Piotra Platiny już 8 VII 1572 wraz z insygniami grobowymi i tabliczką trumienną [zob. poz. III, 1]. Na sarkofagu umieszczona została zapewne po sprowadzeniu go z Gdańska do Warszawy⁴⁷. Autorem tekstu był filolog Andrzej Patrycy Nidecki, sekretarz Zygmunta Augusta. Po śmierci króla Nidecki przeszedł na służbę

Anny Jagiellonki, która ostatecznie akceptowała formułę napisu, figurując w subskrypcji jako fundatorka⁴⁸.

Srebrna, połączana, przytwierdzona do wieka sarkofagu cynowego czterema nitami, ujęta w ozdobne obramienie o motywach groteskowych, z główkami kobiecymi i pękami owoców⁴⁹. Napis puncowany kapitałą humanistyczną o dwóch modułach.

Wymiary w świetle obramienia 141 × 227 mm; liter – moduł większy 10 mm, mniejszy 4 mm.

1 SIG. AVGVSTO SIG. F. CASIM. N. IAGELLONIO POLONIAR REGI ET MAGNO
LITVANIÆ AC RELIQVÆ SARMATIÆ DVCI AC DOMINO, QVI ACCISIS R. P.
3 VECTIGALIB. RECUPERANDIS, ET LITVANIS AC PRVSSIS AD REGNI CORPVS
AGGREGANDIS, VINDEX DICI MERVIT LEGVM PVBLICAR. REGI IPSI, ET
6 REGVM FILIO, NEPOTI, PRONEP. ABNEP. QVI NVLLA SVSCEPTA EX TRIB.
VXORIB. SOBOLE, EVNDEM HEV VITÆ SVÆ, ET STIRPIS AC IMPERII
IAGELLONIDAR. QVI BIS CENTVM PROPE ANNOS IN POLONIA, HOC
AMPLIVS ETIAM IN LITVANIA IMPERITARVNT, TERMINVM HA=
9 BVIT. PRINCEPS CONSIPIO QVAM FACTO PROMPTIOR, VTROQVE
ETIAM SVPRA FORTVNAM MITIOR. TOTVS INDVSTRIVS, PATIENS,
LENTVS, BENIGNVS. MORITVR CNISSINI NONIS
12 IVLII ANNO ORBIS REDEMPTI M. D. LXXII. REGNI SVI
ANNO XL III ANNA SOROR INFANS POLONIAR. FRATRI, ET
RESPVB. PRINCIPI OPT. ORBÆ AC LVGENTES POSS.

w. 1 *Sig(ismundo)*; *Sig(ismundi) f(ilio)*, *Casim(iri) n(epoti)*; *Poloniar(um)* (w przekazie rkpsu AGAD, Zbiór Branickich z Sucheju, sygn. 36^a/50: *Polonorum*); w. 2 *R(ei) P(ublicae)*; w. 5 *pronep(oti)*, *abnep(oti)*; *trib(us)*; w. 6 *uxorib(us)*; w. 7 *Jagellonidar(um)*; w. 13 *Poloniar(um)*; w. 14 *Respub(lica)*; *opt(imo)*; *poss. = posuerunt*.

⁴⁷ *Sumptus funeris...* [poz. III, 1], k. 3r.: „Epitaphium [...] in tabula argentea deaurata descriptum et ad loculum, stannea arte elaboratum, affixum”; por. też Tuchołka-Włodarska, *Z badań...* [poz. III, 2], s. 222.

⁴⁸ Pojawiający się w subskrypcji napisu tytuł Anny Jagiellonki *Infans Poloniarum* występuje przynajmniej od początku września 1572 w jej korespondencji: Franciszek Krasieński do Anny Jagiellonki, Tykocin 5 IX 1572: „Infanti Regni Poloniae” – *Jagiellonki*

polskie w XVI wieku, III, wyd. A. Przeddziecki, Kraków 1868, s. 270, nr LVI; Anna Jagiellonka do Stanisława Hozjusza, Łomża 16 XI 1572, podpisany: „Anna Infans Poloniae” – *ibidem*, IV, s. 270, nr 12; por. też B. Tuchołka-Włodarska, *Z badań...* [poz. III, 2], s. 221, 225; L. Hajdukiewicz, *Andrzej Patrycy Nidecki*, PSB 22: 1977, s. 715.

⁴⁹ J. Krause, *Sarkofagi cynowe. Problematyka technologiczna, warsztatowa i konserwatorska*, Toruń 1995, s. 117.

Przekazy tekstu:

Sumptus funeris et sepulturae Serenissimi et potentissimi principis domini domini Sigismundi Augusti Dei gratia regis Poloniae magni ducis Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae etc. domini et heredis, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, sygn. 9789/ II, k. 3r./v.

Rkps Bibl. PAN w Gdańsku, sygn. 1625, s. 12, gdzie informacja o autorstwie Nideckiego – B. Tuchołka-Włodarska, *Z badań nad sarkofagiem króla Zygmunta Augusta* (Biuletyn HS 48: 1986, 2–4, s. 225).

AGAD, Zbiór Branickich z Suchej, sygn. 36^a/50 (XVI w.), s. 6–7 i kopia tego rkpsu z XIX w. pt.: *Miscellanea do zgonu Zygmunta Augusta*, AGAD, Zbiór Branickich z Suchej, sygn. 158/187, s. 5⁵⁰.

Ś. Orzełski, *Interregni Poloniae libri octo (1572–1576)*, wyd. E. Kuntze, Kraków 1917, s. 169–170 (Scriptores Rerum Polonicarum 22).

S. Starowolski, *Monumenta Sarmatarum viam universae carnis ingressorum*, Cracoviae 1655, s. 6–7.

Napisy trumien w dwóch grobach królewskich w kościele katedralnym krakowskim zdjęte w roku 1814 [w:] *Groby królów polskich w Krakowie w kościele katedralnym na zamku...*, wyd. A. Grabowski, Kraków 1835, s. 39.

A. Bochnak, *Eksport z miast pruskich w głąb Polski w zakresie rzemiosła artystycznego* (Studia Pomorskie 2: 1957, s. 35, przyp. 78).

Tłumaczenia:

Z XVI w.: AGAD, Zbiór Branickich z Suchej, sygn. 36^a/50 (s. 7) oraz sygn. 158/187 (s. 6) [zob. wyżej], wyd. A.E. Koźmian [w:] *Rękopism historyczny polski dwo-*

rzezanina i wychowanka Zygmunta Augusta..., Wrocław 1845, s. 11–12; Tuchołka-Włodarska, *l.c.*

Z XIX w.: wg Orzełskiego, jw. [w:] *Zbiór pamiątek historycznych o dawnej Polsce*, I, Warszawa 1822, s. 171–172 (nieokładne).

J. Mączyński, *Pamiętka z Krakowa. Opis tego miasta i jego okolic*, cz. 2, Kraków 1845, s. 62 – zapewne samego autora.

IV

STEFAN BATORY

(ur. 27 IX 1533 – zm. 12 XII 1586)

Tablica na wieku sarkofagu cynowego

Wykonana zapewne wraz z sarkofagiem w Gdańsku w roku 1587. Ujawniona w roku 1877, kiedy otwarto komorę grobową króla w kaplicy Mariackiej i wydobyto z niej sarkofag⁵¹.

Blacha srebrna, pozłacana, przytwierdzona do wieka licznymi nitami, na rogach ozdobnymi: w formie uskrzydionych główek aniołków; ujęta w prostą profilowaną ramę, na której opierają się stojące po bokach anioły trzymające gałęzie palmowe⁵². Napis prozą z charakterystycznym dla dystychu elegijnego wcięciem co drugiego wiersza, grawerowany kapitałą humanistyczną o trzech modułach. Miejscami widoczne ślady linowania pomocniczego.

Wymiary w świetle obramienia 350 × 520 mm; liter – S inicjalne 22 mm; moduł większy 8 mm, mniejszy 6 mm.

1   S TEPHANVS MAGNVS, REX POLONIAE, MAGNVSQ, DVX LITVANIAE
                 PRINCEPS TRANSILVANIAE ·
3   VICTOR · TRIVMPHATOR · PATER PATRIAE ·
                 STEPHANO PALATINO · CATERINAQ · TELEGDIA
                 NATVS · ANNO M · D · XXX · III · V · CAL: OCTOB:
6   VIXIT M · D · L XXX · VI · PRIDIE IDVS DECEMB:

⁵⁰ Rękopis, sygn. 36^a/50 – będący zbiorem akt, relacji i wierszy politycznych z lat 1571–1576 – jest pochodzącą z epoki kopią nieznanego dziś oryginału. Kopista najwyraźniej pomylił tekst tabliczki trumiennej z tabliczką z sarkofagu, po nocie bowiem o przyszcyciu tabliczki trumiennej do szaty królewskiej przytoczył tekst napisu z sarkofagu, który powtórzył w cennym tłumaczeniu polskim i dwukrotnie po łacinie, w skróconej i zniekształconej formie, natomiast tekstu tabliczki trumiennej w ogóle nie podał. Omawiany rękopis

nosi na k. I nlb notę własnościową Andrzeja E. Koźmiana z r. 1824 i był przedmiotem dokonanej przezeń edycji (*Rękopism historyczny polski dworzanina i wychowanka Zygmunta Augusta...*, Wrocław 1845). Zapewne w związku z nią sporządzony został odpis omówionego rękopisu, który znalazł się również w Zbiorze Branickich z Suchej (obecnie w AGAD, sygn. 158/187).

⁵¹ Kruszyński, *Sarkofag Stefana Batorego...*, s. 3.

⁵² *Ibidem*.

REGNAVIT ANNOS DECEM · MENSES VII · DIES XII ·
 TVMVLTVS, QVI ILLVM INITIO REGNI
 9 PROPTER DISSENSIIONEM PARTIVM IN ELECTIONE EXCEPERANT,
 ADMIRABILI PRVDENTIA ÆQVABILITATE, AC CELERITATE, SVSTVLIT ·
 PIETATEM SANCTISSIME COLVIT · SVMMOQ · STVDIO PROPAGAVIT ·
 12 IVDICIA CONSTITVIT ·
 LIVONIAM, POLOTIAMQ · PROVINCIAS RECEPIT ·
 LATISSIMO VIELISIENSI AGRO ADIVNCTO,
 15 FINES LITVANIÆ PROTVLIT ·
 PERTERRITIS MECHMETE PRIMVM, AC DEINDE ASCHLAN CHEREIS
 TARTARORVM CHANIS,
 18 PODOLIAM PACATIOREM CVLTIOREMQ · REDDIDIT ·
 AMVRATEM TVRCARVM IMPERATOREM,
 VT TARTARO PACEM LEGATIONE MISSA PETERET;
 21 ET BENDERIA A COSAKIS DELETA NIL MOVERET;
 NOVAQ · CASTELLA FINIBVS IMPONI PATERETVR;
 OPINIONE VIRTVTIS PERMOVIT, CONTINVITQ:
 24 STIPENDIVM MAIVS, INEVNTI IMPERIVM TRANSILVANIÆ
 SIGISMVNDQ FILIO FRATRIS IMPVBERI
 IMPONERE MOLIENTEM, DETERRVIT ·
 27 IANCVLAM VALACHIÆ REGVLVM, OB INIVRIAS
 QVAS VICINÆ NOBILITATI INTVLERAT, DEIICERE ADEGI
 TESAVROS, QVI CVM IPSO VALACHO IN POTESTATEM SVAM
 30 VENERANT, REPETENTEM SPREVIT ·
 OMNIVM REGVM, ET PRINCIPVM, AC POPVLORVM,
 NATIONVMQ · CVM IN SE CONVERTISSET;
 33 MAIORA PRO REPUBLICA, ET RE CHRISTIANA ANIMO AGITANS
 AC INPRIMIS MOSCHOVIAM POLONIE LITVANIÆQ ·
 AGGREGARE STVDENS; SEXTA DIE SVBITO MORTVVS EST
 36 O MORS INVIDA:
 NON EXTINGVES VIRTVTIEM BATHOREAM ·
 IMMORTALIS EST ·

w. 1 *magnusq(ue)*; w. 4 *Caterinaq(ue)*; w. 5 *cal(endis) octob(ris)*; w. 6 *decemb(ris)*; w. 11 *summoq(ue)*; w. 13 *Polotiamq(ue)*; w. 14 *Vielisiensi agro adiuncto* – Wieliz i obszar w dorzeczu górnej Dźwiny wraz z odzyskanym Połockiem, przyłączony w wyniku kampanii 1579–1581 i na mocy rozejmu w Jamie Zapolskim (1582); w. 18 *cultioremq(ue)*; w. 21 *Benderia* – Bendery (Techinia), miasto i twierdza na prawym (besarabskim) brzegu dolnego Dniestru należące do Turcji, zaatakowane przez Kozaków podczas ich wyprawy na Mołdawię w r. 1583; w. 22 *novaq(ue)*; w. 23 *continuitq(ue)*; w. 28 u Bochnaka *adegit*; w. 32 *nationumq(ue)*; w. 34 *Lituaniamq(ue)*.

Przekaz tekstu:

A. Bochnak, *Eksport z miast pruskich w głąb Pol-
 skii w zakresie rzemiosła artystycznego* (Studia Pomor-
 skie 2: 1957, s. 38, przyp. 85).

ANNA JAGIELLONKA
(ur. 18 X 1523 – zm. 9 IX 1596)

1. Tablica trumienna

Wykonana zapewne w Warszawie, gdzie królowa zmarła 9 IX 1596 na rękach swego siostrzeńca – króla Zygmunta III⁵³; pierwotnie umieszczona pod głową⁵⁴. W roku 1840 wyjęta z pochówku i – według T. Kruszyńskiego – uzupełniona o tekst upamiętniający odno-

wienie sarkofagu z polecenia cesarza Ferdynanda I. Na fotografii z roku 1929 widoczna na kolanach królowej⁵⁵. Obecnie zapewne pozostaje w sarkofagu.

Blacha srebrna, być może pozłocona⁵⁶, napis punco- wany lub grawerowany kapitałą humanistyczną. Część pierwsza inskrypcji uformowana najprawdopodobniej z charakterystycznym dla zapisu dystychu elegijnego cofnięciem drugiego wiersza. Subskrypcja fundatora prawdopodobnie na osi tabliczki. Brak informacji o go- dłach i zdobieniach.

1 **ILLA IAGELLONIDVM AVGVSTO DE SANGVINE CRETA,**
3 **ANNA NVRVS REGVM, FILIA, SPONSA, SOROR,**
6 **MAGNA ORTA MAGNIS, MAIOR VIRTVTIBVS AT NVNC**
TAM MAGNAM BREVIS HÆC CONTINET VRNA DEAM.
PLANGITE SAVROMATÆ, MISERI LVGETE CLIENTES,
NON DOMINA HÆC VOBIS, SED FVIT ILLA PARENS.

SIGISMVNDVS III. POLONOR. SVECOR. GOTHOR. ET VANDAL.
REX INCLYTVS
9 **MATERTERÆ QVANTVM MATRI ALTERÆ OPT. MERITÆ,**
DEBITÆ GRATITVDINIS
12 **MEMOR, .**
CVM LVCTV ET MÆRORE P.
A. A CHRISTO M D XC VI.

Tekst odtworzony na podstawie wymienionych niżej najważniejszych przekazów inskrypcji. w. 1 – w *Liście Czackiego* w przedruku z roku 1819 (s. 304) [zob. poz. I, 3]: *Jagiellonidum* oraz opuszczone *de*; w. 3 – w *Liście Czackiego* i jego przedrukach: 1819 (s. 304), 1822 (s. 298), 1830 (s. 357) *adunc*; w *Napisach trumien...: at nunc*; w. 5 – w *Liście Czackiego* i przedrukach: *Accipite Sauromatae*; w *Napisach trumien...: Plangite Sauromatae*; ww. 7–13 – układ hipotetyczny; ww. 7–8: *Polonor(um) Svecor(um) Gothor(um) et Vandal(orum) Rex inclytus*; w *Liście Czackiego* i przedrukach opuszczone tytuły Zygmunta III, jest tylko – *Pol. Rex inclytus*; w *Napisach trumien... tytuły jak w tekście; inclitus*; w. 9 *Opt(imae)*; w *Liście Czackiego: materterae*, w przedrukach: *matertera*; w *Napisach trumien...: materterae*; w *Liście Czackiego* i w przedrukach oraz *Napisach trumien...: matri alteri* [!]; w. 12 *P(osuit)*; w *Liście Czackiego* i przedrukach opuszczone, obecne natomiast w *Napisach trumien...; w. 13 A(nno)*.

⁵³ *Jagiellonki...*, V (z materiałów zebranych przez A. Przędzickiego), wyd. J. Szujski, Kraków 1878, s. CCLXI.

⁵⁴ *List Czackiego* [poz. I, 3], s. 270.

⁵⁵ Zob. T. Kruszyński, *Sarkofag Anny Jagiellonki, żony wielkiego Batorego, w grobach królewskich na Wawelu* (Kurier Literacko-Naukowy 9: 1932, nr 7, s. 7–8). W l. poł. XIX w. sarkofag otwierano przynajmniej dwukrotnie: w 1814 (por. przyp. 22) i podczas reperacji w 1840. W r. 1874 obok insygniów grobowych znaleziona została również: „blacha srebrna z napisem. Korona srebrna połączona z wyrytym na łubku napisem: »ANNA JAGIELONIA DEI GRATIA REGINA POLONIE MAGNA DUX LITWANIE ETC.«. Na blasze srebrnej napis znany z przytoczenia Ambrożego Grabowskiego (w dziele jego o grobach), z dodatkiem uczynionym przed 34 laty, wskazującym, że w roku 1840 trumnę Anny Jagiel-

lonki restaurowano z polecenia cesarza Ferdynanda I” – Kruszyński, *o.c.*, s. 8 (por. tamże fotografię otwartego sarkofagu z widoczną na kolanach zmarłej dużą, kwadratową tablicą, o boku równym mniej więcej połowie szerokości wieka sarkofagu, i podpisem „Zwłoki Anny Jagiellonki w otwartym sarkofagu. Na wierzchu tablica srebrna, złocona z napisem” oraz tekst (poniżej) „Przy ostatniem otwarciu [w r. 1929] znaleziono wewnątrz sarkofagu srebrną złoconą tablicę o treści przytoczonej przez A. Grabowskiego, z wyjaśnieniem, że położył ją Zygmunt III”). Wg Różka (*o.c.*, s. 273, przyp. 200): „Oryginalne protokoły otwarcia trumien królewskich z lat 1923–1930 posiadał ks. prof. dr Tadeusz Kruszyński (zm. 1959), a po jego śmierci zaginęły”.

⁵⁶ *List Czackiego* [poz. I, 3], s. 270: „na srebrnej nic niezależnie działającej blasze”; por. przyp. 55.

Najważniejsze przekazy tekstu:

List Czackiego = Opisanie grobów dawnych królów polskich w Krakowie przez P. Czackiego starostę nowogródzkiego, komisarza Komisji Skarbowej Koronnej do J. W. Naruszewicza, biskupa łuckiego i brzeskolitewskiego przesłane, [pierwodruk:] *Gazeta Narodowa i Obca*, 1791, nr 65–68, s. 270 (wszystkie przedruki *Listu Czackiego* przynoszą teksty w większej lub mniejszej mierze niezgodne z pierwodrukiem).

Napisy trumien w dwóch grobach królewskich w kościele katedralnym krakowskim zdjęte w roku 1814 [w:] *Groby królów polskich w Krakowie w kościele katedralnym na zamku...*, wyd. A. Grabowski, Kraków 1835, s. 40.

Tłumaczenie:

J. Mączyński, *Pamiętka z Krakowa. Opis tego miasta i jego okolic*, cz. 2, Kraków 1845, s. 65–66 – zapewne samego autora.

2. Napis w kartuszu na sarkofagu (w nogach)

Wykonany wraz z fundowanym przez Zygmunta III cynowym sarkofagiem jako integralna część jego dekoracji, zapewne w ciągu roku od śmierci królowej⁵⁷.

W leżącym owalu, ze spłaszczoną górną i dolną krawędzią, ujętym w kartusz o ornamentach zwijanych, napis wyryty kapitałą humanistyczną o dwojakim module, rozmieszczony symetrycznie. Widoczne ślady poziomego liniowania⁵⁸.

Wymiary owalu z inskrypcją – szer. 355 mm, wys. 250 mm; liter – moduł większy: 20 mm, mniejszy: 10 mm.

Przekazy tekstu:

Napisy trumien w dwóch grobach królewskich w kościele katedralnym krakowskim zdjęte w roku 1814 [w:] *Groby królów polskich w Krakowie w kościele katedralnym na zamku...*, wyd. A. Grabowski, Kraków 1835, s. 40.

A. Bochnak, *Eksport z miast pruskich w głąb Polski w zakresie rzemiosła artystycznego* (Studia Pomorskie 2: 1957, s. 44, przyp. 91).

⁵⁷ Zob. Bochnak, *Eksport...* [zob. poz. III, IV, V], s. 43.

⁵⁸ Według *Napisów trumien...*: „na blasze cynowej na środku wieka położonej” (s. 40).

1
D. O. M.
3
MONVMENTVM ANNÆ · IAGELLONIÆ · REGINÆ
POLONIÆ · MAGNÆ · DVCIS · LITVANIÆ ·
EX · AVGVSTA · FAMILIA · IAGELLONICA · VLTIMÆ · SOBOLIS
6
REGIIS · LAVDIBVS · ABVNDANTIS ·
PIETATE · RELIGIONE · FIDE · CATHOLICA · ILLVSTRIS
MATRIMONIO STEPHANI · PRIMII · BELLICOSISSIMI · REGIS · INSIGNIS ·
9
AD IMMORTALITATEM · V · IDVS · SEPTEMB · PROFECTÆ
NATALIS SVI · ANNO · LXXIIII
IESV CHRISTI · M · D · XC VI · ·

w. 1 *D(eo) O(ptimo) M(aximo)*; w. 8 *Septemb(ris)*; w. 9 – po liczbie lat ozdobnik zamykający wiersz

ROYAL COFFIN TABLETS AND EPITAPHS ON ROYAL SARCOPHAGI IN THE WAWEL CATHEDRAL (1519–1596)

Summary

A popular funeral custom in the early Post-mediaeval era was to place by the corpse, and also on a coffin (sarcophagus) itself, a metal tablet with an inscription of identifying and laudatory character. This custom, going back to the Middle Ages at the latest, has its precedent at Wawel in the form of a lead plate dating from the first quarter of the 12th century, which was found in the grave of Bishop Maurus (d.1118), buried in the Crypt of St Leonard. In addition to the words identifying the deceased, it contains an abridged text of the Creed. In the light of the present state of research on the tombs in the Wawel cathedral the Maurus plaque remains an isolated object. Therefore, one cannot say that it inaugurates a sepulchral tradition which, following European practice, would be continued until the end of the Middle Ages, because the next funeral inscription known to us comes from the tomb of King Sigismund I (1548).

In view of the obvious inaccessibility of those inscriptions in particular which were placed by the body itself, one might ask about the actual aim of making them. The ideological purpose of such inscriptions, especially in the Middle Ages, was in a sense mystical. In the eschatological situation they were to play an apologetic role. Attesting to the virtues and merits of the deceased, along with other testimonies of creed and fidelity laid in the grave, they were a kind of commendation of the dead person to God, or – as French archaeologists of the mid-19th century put it – „a passport to heaven”. Such a character, for instance, seems to have been given to the text on the plaque of Sigismund I, containing, beside a laudation, a prayerful supplication for granting the king what he so firmly hoped for (*fiducia; firma spes*).

In the context of the humanistic ideals of the Renaissance, the second answer to the above-posed question suggests itself: preservation of the identity, individuality of the deceased. But then we may ask again: for whom? Was it taken into consideration that „posterity” would choose to disturb the peace of the dead, or was perhaps such an encounter even procured?

It is worth while recalling here that even in the graves of the Polish Brethren, commonly known as Arians, who in their doctrine attached hardly any importance to the question of the fate of the body after one's death, claiming that in the face of God's omnipotence this matter is practically indifferent (*adiafona*), one could find at the side of the dead person a bottle containing his/her curriculum vitae written down on paper (or parchment), and in the hands of the deceased brass tablets engraved with the words conveying a kind of manifesto: „SCIO CUI CREDIDI” („I know in whom I have confided”).

Among several objects found in the royal tombs during their exploration conducted for more than two hundred years were the coffin plates of Sigismund I, of Olbracht – the prematurely born son

of Sigismund I and Bona – of Sigismund Augustus, and of Anne the Jagiellon.

The tablets from the tombs of Elizabeth of Habsburg, first wife of Sigismund Augustus, and of Barbara Radziwiłł, in Vilnius Cathedral were the subject of a separate paper (K.Wilkus, *Odkrycie grobów królewskich w katedrze wileńskiej*, Studia do Dziejów Wawelu, vol.5, Kraków 1991, pp. 530–550).

In the Cathedral Treasury at Wawel, in addition to the Jagiellonian plaques discussed here and the above-mentioned lead tablet removed from the grave of Bishop Maurus, are kept the plates taken out of the coffins of Bishop Bernard Maciejowski (d.1608), Mikołaj Zebrzydowski, Palatine of Cracow (d.1620), King Sigismund III Vasa (d.1632), Queen Louise Marie of Gonzague (d.1667), Queen Marie Casimire, wife of John III Sobieski (d.1716), and King Augustus II of Saxony (d.1733).

The inscriptions presented here, though so scarce in number, give a fairly reliable idea of changes in the lettering and composition of an inscription that took place in Renaissance epigraphy – from imitation of Roman monumental inscriptions (inscriptions on the sarcophagus of Sigismund I) and the elegiac distich arrangement to axial compositions (inscription from the sarcophagus of Anne the Jagiellon), the last of these triumphing in Baroque eulogies.

For the above reasons it was attempted in the present edition to copy as accurately as possible the graphic form of inscriptions. These are the texts on the extant and accessible objects (inscriptions on the sarcophagus of Sigismund I; the coffin tablet of Olbracht (Adalbert) the Jagiellon; the coffin plate of Sigismund Augustus and another one on the lid of his pewter sarcophagus; a plaque on the lid of the sarcophagus of Stephen Bathory; and an epitaph on the side of the sarcophagus of Anne the Jagiellon) as well as those from the objects which probably remain in the tombs (coffin plate of Anne the Jagiellon) and from those about which we are not sure whether they were not removed from the graves during their exploration and then perhaps lost. This doubt concerns principally the coffin plate of Sigismund I. In the case of the last-mentioned objects the edition of the inscriptions is based on the oldest versions of the text that are known to the present author, and the descriptions on the information found in the royal accounts (coffin plate of Sigismund I) and on reports of the exploration of the tombs. The graphic layout of these inscriptions is hypothetical, referring either to the lettering of archival records (coffin plate of Sigismund I) or to the layouts used in particular periods (coffin plate of Anne the Jagiellon).

The description of each inscription contains the following elements: historical information, description of an object (including its dimensions), list of major versions of the text, edition of the text, and notes.